

## DE GILDE VAN SINT-SEBASTIAAN EN DE SCHOUWBURG VAN GENT

De gilde van de handboogschutters te Gent of "Ghulde van Mijnheere Sinte Sebastiaan" had van ouds haar lokaal, haar gaaipers en haar doelen in de omgeving van de Koepoort. Na de opstand van 1539-1540 werd de stad Gent door haar eigen zoon, keizer Karel V, zwaar bestraft. De "Concessie Caroline" (30 april 1540) ontnam de Gentenaars een groot deel van hun privilegies. Om in de toekomst orde en rust te handhaven besliste de keizer onmiddellijk te beginnen met de bouw van een dwangburcht, het Spanjaardkasteel, waarin Spaanse keurtroepen zouden gelegerd worden. Om dit mogelijk te maken werd de Sint-Baafsabdij afgebroken en een groot deel van het Sint-Baafsdorp met de grond gelijk gemaakt (1)

De gilde moest naar een ander lokaal uitzien. Dit "uitzien" duurde niet minder dan acht jaar. Op 9 november 1548 verkreeg de gilde van de schepenen van de Keure in cijnspacht een stuk stadsgrond gelegen op de Kouter langs de Ketelvest (2). Hier werd een nieuw gildehuis opgetrokken. Ernaast bouwde de gilde in 1664 een zaal voor toneelopvoeringen, opera's en andere voorstellingen. Deze zaal werd verhuurd aan allerhande groepen, Gentse maar ook buitenlandse, vooral Franse. De rederijkers speelden meestal in hun eigen lokalen. Gildehuis en zaal waren gelegen op de plaats van de huidige opera en van het enige jaren geleden afgebroken "Posthotel" (3). Gent had enorm te lijden van de krijgsverrichtingen tijdens de Spaanse successieoorlog. Karel II, koning van Spanje, had Filips van Anjou, de latere Filips V, kleinzoon van Lodewijk XIV, koning van Frankrijk, tot zijn opvolger aangeduid. Op 6 februari 1701 rukten de Franse troepen Gent binnen en namen bezit van de stad in naam van de nieuwe koning. Kort daarop begon de belegering van Gent door de legers van de Zeemogendheden (Engelsen en Hollanders). De stad werd één groot kamp. De publieke gebouwen en de lokalen van neringen en gilden werden kazernes of hospitalen. Protesten konden niet baten. Erger nog, op 3 april 1703 werden de schuttersgilden van Sint-Sebastiaan, Sint-Joris, Sint-Michiel en Sint-Antonius eenvoudigweg afgeschaft (4).

Het zou duren tot 20 april 1731 eer de Sint-Sebastiaansgilde terug werd opgericht (5). Het blijkt nochtans dat in de tussenperiode verder voorstellingen werden gegeven op de Kouter. Inderdaad toen op 16 december 1715 de schouwburg van de gilde volledig afbrandde, bracht een tijdgenoot het relaas van deze ramp : " 's morgens ten

half vijf uren zag men onse schoone plaetse van den theater op den Cauter in vuer en vlamme en ten half seven was de selve geheel geconsommeert. Door wat toeval het vuer daer ingekomen is weet men niet; door daer wierd gezegt het zelve gebeurt te wezen door de comedianten, die den avond te voren aldaer gespeelt hadden, en hunne keersen naar behooren niet gaede geslagen hadden" (6).

Aan een spoedige wederopbouw viel niet te denken. De gilde was afgeschaft. Het stadsbestuur kon geen hulp bieden, want de stadskas was het faillissement nabij; aangegane schulden en interesten konden niet meer betaald worden. Het personeel kon nog met moeite vergoed worden. Eigenaardig genoeg kenden industrie en handel in deze periode een ware heropbloei en een aantal particulieren boekten enorme winsten.

Het was voorzeker aan deze gunstige situatie te danken dat het bestuur van de heropgerichte Sint-Sebastiaansgilde de mogelijkheid van een nieuwe schouwburg in overweging nam. Een kapitaal van 40.000 gulden werd ontleend. Als gevolmachtigde leden van de gilde richtten de notabelen Jean de Buck, Bernard de Wilde, Jacob-Albert de Backer en Charles-Jecquest Onderet een rekest aan de Gentse schepenbank om de toelating te verkrijgen "de faire bâtir une maison et un jardin propre à y faire leurs exercices". Op deze hof en het aangrenzende terrein stonden vroeger het gildehuis en de schouwburg. Maar bij de afschaffing van de gilde (1703) waren gebouwen en gronden door de vorst verkocht geworden aan de stad. Deze had de gebouwen laten "verkrotten"; het terrein was een wildernis "entièrément vague et inculte" geworden. De schouwburg brandde af en de puinen werden niet opgeruimd.

De gildebroeders vragen vooral te mogen overgaan tot de nieuwbouw van een schouwburg. Na langdurige onderhandelingen met voorstellen en tegenvoorstellen wordt het volgende akkoord gesloten (28 juni 1736). De stad staat aan de gilde het vermelde terrein af met de puinen van de vroegere schouwburg, verder een stuk grond met paardestallen, toebehorend aan de stad, met een lengte van 60 voet, en het materiaal van deze stallen. Hiervoor moet de gilde aan de stad een jaarlijkse onlosbare rente van 4 schellingen groten betalen. Een tweede: rente van 1 pond groten dient slechts betaald te worden vanaf het zestiende jaar na de ingebruikneming van de nieuwe schouwburg. Verder mocht de gilde in, of liever onder de schouwburg een "place de conchierge" inrichten. Het was hun toegelaten daar "faire verser, debiter et vendre publiquement bierres, vins, brandevins, thé, caffé et autres ligueurs, parmi, en cas de vente de

thé et café, les suppliants seront obligés de paier pour le droit de damier la somme de quatre livres de gros par an aussitôt et si longtemps qu'on y versera du thé, café ou chocolat, et touchant le debit de la bierre, vins et brandevins tous ceux qui y demeureront seront reglez comme les autres cabaretiers et aubergistes de cette ville (7). Men kon er ook gratis de "Gazette van Gent" lezen.

De gebouwen werden opgericht volgens de plannen van de bekende architect Bernard de Wilde (1691-1740), lid van de Sint-Sebastiaansgilde. Hij was ook de ontwerper geweest van het Lakenmetershuis op de Vrijdagmarkt en van het Pakhuis op de Koornmarkt (1719), dat in 1729 in gebruik genomen werd door de "Camere van Commerce" van Gent (8).

Een belangrijke bepaling in het gesloten akkoord, die trouwens de rechtstreekse aanleiding was tot het hieronder besproken proces, was de clause, die aan de Sint-Sebastiaansgilde een monopolie toe-kende : alleen in haar schouwburg mochten voortaan toneelvoorstel-lingen gehouden en bals gegeven worden (9).

Wegens niet-naleving van deze clause diende de Sint-Sebastiaansgilde op 28 januari 1782 een klacht in bij Jozef II ("A Sa Majesté l'Empereur et Roy") tegen de drie andere schuttersgilden. De kanselarij maakte onmiddellijk de klacht ter behandeling over aan de Raad van Vlaanderen. Waarom werd dit rekwes gericht aan de kei-zer ? Waarom werd het proces gevoerd voor de Raad van Vlaandere-n, vorstelijke justitieraad, en niet voor de schepenen van de Keure van Gent ? Eenvoudig omdat het akkoord, dat tot stand gekomen was voor de schepenen, goedgekeurd was door de vorst, keizer Kar-el VI, en bij vorm van oktrooi aan de gilde verleend (18 juli 1736). Een betwisting over een vorstelijk oktrooi kon alleen door een vor-stelijke justitieraad beslecht worden en niet door een stedelijke sche-penbank.

De Sint-Sebastiaansgilde klaagt aan dat "des membres malintention-nés de la confrérie de Saint-George donnent des divertissemens qui deviennent publics par le concours de personnes qu'ils y admettent". Hoe kan de gilde dan, zegt haar procureur Jan-Baptist Stalins, de jaarlijkse interesten terugbetalen van de 40.000 gulden, die zij ont-leend had voor de bouw van haar schouwburg en van de 30.000 gulden, die zij kort geleden had uitgegeven "pour l'embellissement de la salle". De gilde eist dan ook dat het oktrooi naar de letter wordt toegepast en dat nog eens uitdrukkelijk verboden wordt aan de andere schuttersgilden en aan al de verenigingen in hun eigen of in andere lokalen "de donner à l'avenir quelque sorte de divertisse-

ment et sous quelque dénomination illusoire que ce puisse être tels que commédies, opéras, bals, redoute (= openbare danspartij), coterie (= samenkomst van een gezelschap of kliek) ou assemblée de danse". Maar de gildebroeders willen wel, om de verstandhouding en de goede geest te bevorderen, eens per jaar in hun schouwburg toelaten "un bal entre les quatre confréries, parmi que les frais de la musique et de l'illumination seront repartis par tête".

Voor de procureur-generaal van Vlaanderen verklaren de drie andere schuttersgilden dat zij volledig het monopolie van de Sint-Sebastiaansgilde, vermeld in het oktrooi, erkennen en dat het zelfs nooit in hun hoofden opgekomen is "in hunne saelen te houden publicque ballen". Zij konden echter niet ontkennen dat bals hadden plaats gehad. Daarover gaven zij deze eerder idyllische uitleg: "dat de dansassembleën die sij houden in niet anders en bestaen als in besondere onderlijnghe recreatien tusschen de confréers ende gildebroëders benevens eenighe van hunne vrienden, deselve dansassembleën vergeijkende ende in paralele stellende met de recreatien die eenen vader des huysgesints aen sijne familie ende vrienden is gevende."

"Niets van", replikeren de eisers, dat zijn geen samenkomsten van een privéclub, geen "privative vergaederijngen van het corps", want "den nomber van de vremde persooenen verre excedeert den nombre van de confréers". En wat de zaak nog meer verdacht maakt is het feit "dat sij, besonderlijck het gilden van Sinte Jooris, uytgeven ende distribueren caerten dienende om de vremde persooenen in hunne ballen te admitteren. De distributie van dese caerten en doen sij oock niet gratis maer men moet voor ieder caerte betaalen eenen gefixeerden prijs die differente mael heeft gheweest van vijf schellijngen wisselgeldt". Hieruit volgt uiteraard een enorme vermindering van het aantal personen, die naar de bals van de Sint-Sebastiaansgilde komen en dus ook van de inkomsten van de gilde. De eisers vragen geen eigenlijke sententie van de Raad. Zij verzoeken alleen maar de procureur-generaal "aen de Majesteyt favorabelijck ter intentie van de supplianten te rescriberen", i.a.w. aan de keizer een gunstig advies te geven (10). Dat gunstig advies blijkt er niet gekomen te zijn. Het komt alleszins niet voor in de rescripties van de procureur-generaal (11).

De moeilijkheden hielden trouwens niet op voor de Sint-Sebastiaansgilde. Nog in 1793 en 1794 was er een proces tegen de Rederijkers. Het geschil was zo ernstig dat de gilde de afbraak van de toneelzaal van de Rederijkers eiste. Toen neringen en gilden met de meeste instellingen van het Ancien Regime werden afgeschaft en hun bezit-

tingen aangeslagen, was dit ook het geval voor de Sint-Sebastiaansgilde. Haar schouwburg werd openbaar verkocht op 25 april 1798 aan de maatschappij Piers en Cie, die hem later (7 juli 1821) verkocht aan de stad Gent (12).

DRS. WILLY BUNTINX

#### NOTEN

- (1) Zie hierover : FRIS, V., *Histoire de Gand*, Gent 1913, blz. 192-196. - VAN WERVEKE, H., *Gent. Schets van een sociale geschiedenis*, Gent 1947, blz. 67-68 en 78-79. - CARSON, P., *Gent een stad van alle tijden*, Gent, 1972, blz. 61-63.
- (2) Stadsarchief te Gent, reeks 155<sup>1</sup>
- (3) CLAEYS, Pr., *Pages d'histoire locale gantoise*, Gent, 1885, blz. 170-171. - IDEM, *Notes et souvenirs*, III, Gent, 1907, blz. 23-24.
- (4) FRIS, V., *Op. cit.*, blz. 270-271. - Zie ook Stadsarchief te Gent, reeks 1551.
- (5) Rijksarchief te Gent, Raad van Vlaanderen, nr. 21.677
- (6) CLAEYS, Pr., *Pages d'histoire locale gantoise*, blz. 171.
- (7) Rijksarchief te Gent, Raad van Vlaanderen, nr. 21.677.
- (8) STAPPAERTS, F., *De Wilde Bernard*, in : Biographie Nationale, dl. 6, kol. 1
- (9) "que nous ni nos successeurs (= de schepenen van Gent) fairons faire ni permettrons de faire un autre opera ou place de comedie tant et si long-temps que le dit opera sera en etat et propre à jouer et que toutes les comedies et bals publicqs que nous et tout ecclesiastique superieur en cette ville permettront, devra être tenu et représenté dans le dit nouveau opera à construire". (Raad van Vlaanderen, nr. 21.677)
- (10) Raad van Vlaanderen, nr. 21.677
- (11) Ibidem, nrs. 30.868 en 30.869.
- (12) CLAEYS, Pr., *Pages d'histoire locale*, blz. 173-174.

#### DE GENTSE DONKERE PUTTEN

Men hoeft de lange rij avonturenromans van Alexandre Dumas en diens confraters niet verslonden te hebben om te weten dat niet alleen gedurende de middeleeuwen maar nog lang daarna angstaanjagende kerkers vrijwel overal te vinden waren. De burchten hadden er, de kloosters hadden er, de vorstelijke en gemeentelijke gevangnissen hadden er.

Doch laat ons eerst en vooral nagaan wat we onder kerkers dienen te verstaan. Tuchthuizen waren het allerm minst, wel gevangnissen in de betekenis van huizen van bewaring : dus plaatsen waar wetsovertreders die men (niet zelden op heterdaad) gesnapt, gevat, *gevangen*